

Fakte rahvusvahelise mobiilsuse ja töörande kohta

Autor: Dr Ave Lauren, Euroopa rändevõrgustiku (EMN) koordinaator

Uuringu on tellinud Arenguseire Keskus. Aruande täistekstiga saab tutvuda Arenguseire Keskuse kodulehel www.riigikogu.ee/arenguseire.

Tasub teada

- Rahvusvahelise mobiilsuse all mõistame **töötajate (lühiajalist) töörännet**. Selle raames tuleb ette nii inimeste piiriülest liikumist ühe riigi tööturult teisele kui ka virtuaalset liikumist eri riikide tööturgude vahel isiku kohast sõltumata.
- Vaba liikumise lepped riikide vahel soodustavad lühiajalist rännet, sulgumine paneb eelistama aga ümberasumist.
- Rahvusvahelise mobiilsuse alla kuuluvad eelkõige **erinevad lühiajalise rände vormid**, millega ei kaasne püsivat ümberasumist ühest riigist teise. Taoline lühiajaline ränne ei ole reeglina sirgjooneline ega ühekordne, vaid pigem **ringlev ning korduv**.
- Kui varasematel perioodidel võis käsitleda rände mõju tööturule kui „nullsumma mängu”, kus üks piirkond kaotas ja teine võitis inimkapitali, siis mobiilsuse korral pole küsimus niivõrd **inimkapitali ära- või juurdevoolus, vaid pigem tööjõule juurdepääsus ning tööturul oleva inimkapitali arvu stabiilsuses**.
- Eestis on mõistlik vaadata nelja töörandajate gruppi, kelle **mobiilsuskäitumine ja mobiilsuse mõju tööturule on erinev ning keda mõjutavad üldjuhul erinevad rändepoliitikad**:
 - ettevõtete poolt rahvusvahelise äritegevuse raames **lähetatud töötajad**,
 - lühiajalise **lihttöö tegijad** (sh hooajatöötajad),
 - oskustöötajad ja tippspetsialistid ehk **talendid**,
 - **digitaalnomaadid, kes ei tööta asukohariigi tööandjatele ning on sageli rändava eluviisiga**.
- Kõige suuremat rahvusvahelise mobiilsuse kasvu võib lähikümnenditel prognoosida talentide puhul. Talentide töörännet toetavad rändepoliitikad, laiemad tööturu suundumused kui ka nende endi rändeajendid. **Üha olulisemaks saavad tõmbekeskused**, mis on talentidele atraktiivsed paigad elamiseks ja töötamiseks.
- Kui varem arvati, et immigrandid liiguvad sinna, kust võib leida sobivat hästi tasustatud tööd, siis üha rohkem võib näha seda, et hoopis **töökohad lähevad sinna, kus on tugev tööjõubaas juba ees ja juurdepääs inimkapitalile tagatud**. Seetõttu on riikidel aina olulisem soodustada tõmbekeskuste teket, sest need aitavad luua töökohti ka kohalikele töötajatele.
- Käesoleva kümnendi edusammud virtuaaltöös on ajendanud **digitaalsete nomaadide teket**. Eesti on lühiajaliste rändajate köitmisel üks eesrindlikumaid ning Eesti on loomas esimesena maailmas diginomaadi viisa.

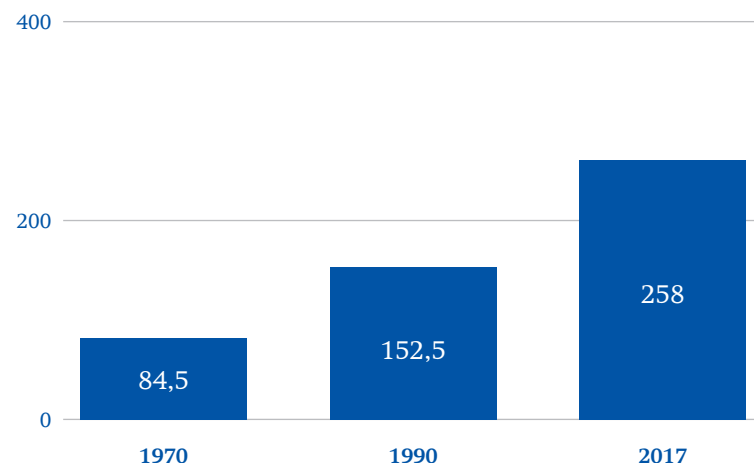

Elu rändeajastul

Viimase paarikümne aasta jooksul on maailmas rändajate arv tõusnud märgatavalt. Kui 1970. aastal oli globaalseid rändajaid 84,5 miljonit, siis 2017. aastal juba 258 miljonit.

Joonis 1. Rahvusvaheliste rändajate hulk maailmas 1970 - 2017

Miljonit inimest

Joonis 2. Töörände kasvu ja mitmekesisustumist mõjutavad tegurid

Üldine
rahvaarvu kasv

Majanduslik ja
kultuuriline
üleilmastumine

Tehnoloogia,
transpordi ja
taristu areng

Viimastel kümnenditel on hakanud levima rändevormid, mis on lühiajalised, mittelineaarsed ja korduvad ning millega ei kaasne ilmtingimata pikaajalist ümberasumist. Osalt soodustab seda riikide rändepoliitika, teisalt on lühiajaline tööränne ehk mobiilsus muutunud inimeste isiklikuks eelistuseks.

Veelgi olulisem kui absoluutarvude kasv on aga see, et ränne mõjutab üha rohkem riike ja inimrühmi: liiguvad nii noored kui ka vanad, kõrgharidusega kui ka madalama haridusega isikud, arenenud riikide kui ka arenguriikide kodanikud. Rändemahtude kasvu panustavad nii üldine rahvaarvu kasv, üleilmastumine kui ka tehnoloogia areng.

“ Üha kasvava arvu inimeste jaoks tähendab see ka seda, et mobiilsus on teadlik ja valitud elustiil ning rahvusvaheline mobiilsus võib olla ka eesmärk omaette.

- A. Lauren, EMN koordinaator

Mobiilsusajendite mitmekesistumine

Rändeuuringute tavaelduseks on olnud see, et töötajate piiriülene liikumine on ajendatud eelkõige majanduslikest tõmbe- ja tõuketeguritest. Kuigi majandustegurid on jätkuvalt väga olulised ning nende kõrvale on tekkinud ka mitmeid uusi erialaseid tegureid, siis pole need ainukesed põhjused, miks inimesed liiguvad. Üha rohkem inimesi on hakanud rändama nn elustiili põhjustel. Rände sihtkohti valitakse üha rohkem kliima, elukalliduse, elukvaliteedi, kohaliku kultuuri ja kogukonna järgi, seda eriti kui vaadata digitaalnomaade. Samuti ei olda rahvusvaheliselt mobiilsed alati mingi eesmärgi pärast, vaid see võib olla ka eesmärk omaette. **See tähendab, et poliitikakujundajatel on aina raskem mõjutada mobiilsust majanduslike tõmbe- ja tõuketegurite abil ning tähelepanu tuleb pöörata märksa enamatele teguritele.**

Rahvusvaheliselt mobiilsete töötajate tüpoloogia

Eestis on mõistlik vaadata nelja rahvusvaheliselt mobiilset töötajate liiki, kelle mobiilsuskäitumine ja mobiilsuse mõju tööturule on erinev ning keda mõjutavad üldjuhul erinevad rändepoliitikad.

1 Lähetatud töötajad

Ettevõtete sees liikuvad ja lähetatud töötajad

- Sihtkoha otsustab üldjuhul tööandja. Teadmiste siire asutuses, äritegevuse laienemine, olemasolevasse inimkapitali investeerimine ja professionaalne areng on mobiilsuse põhiajendid.
- Töötaja saab osaleda korraga mitmel tööturul, kuid on seotud kindla tööandjaga.
- Rändepoliitika vaatab erinevalt tavatöötajatest, käsitledes seda kui asutusesisest ressursside liikumist.

2 Lihttöö tegijad

Kohast sõltuvad lühiajalise lihttöö tegijad

- Sihtkoht sõltub meelepärasest töövõimalusest. Mobiilsus võib olla inimese enda algatatud, kuid vahendajate osa on siin rühmas oluline.
- Majanduslikud tõmbe- ja tõuketegurid on tihtipeale olulisemad kui teistel mobiilsetel rühmadel. Töötavad enamjaolt madala sisenemisbarjääriga töökohtadel.
- Töötaja saab osaleda korraga pigem ühel tööturul. Tööturul osalemine sõltub füüsilisest asukohast.
- Rändepoliitika soodustab mobiilsust ja ringlust, ennetab ümberasumist.

3 Talendid

Kohast sõltuvad oskustöötajad või ettevõtjad. Töötavad töökohtadel, kus on haridusest või kvalifikatsioonist tulenev sisenemisbarjäär

- Sihtkoht sõltub meelepärasest töövõimalusest. Mobiilsusajendid on mitmekesised, sh majanduslikud, professionaalsed ja elustiilipõhised.
- Töötaja saab osaleda korraga pigem ühel tööturul. Tööturul osalemine sõltub füüsilisest asukohast.
- Rändepoliitika soodustab riiki sisenemist ja soovi korral ümberasumist.

4 Digitaal-nomaadid

Kohast sõltumatud
töötajad

- Kõige uuem mobiilne rühm, kelle käitumise kohta teame praegu vähe.
- Virtuaalne töötamine ja rahvusvaheline ränne üheaegselt, kus töövõimalused ja sihtkoht pole sõltuvuses. Elustiiliajendid on rändeotsustel väga olulised.
- Töötaja saab osaleda korraga mitmel tööturul ning võib olla seotud mitme tööandjaga.
- Rühma rändepoliitiline raamistik on praegu vähe arenenud, aga mitmed riigid (sh Eesti) arendavad seda.

Rahvusvaheline mobiilsus arvudes

Tööjõu vaba liikumise tõttu ning ametliku statistika piirangute tõttu on keeruline rahvusvahelise mobiilsuse koguarve hinnata ning eristada pikaajalisest rändest.

Hooajatöötajate ränne

2015. aastal saabus OECD riikidesse ligikaudu 597 000 hooajatöötajat (väljastpoolt ELi), aasta varem oli nende arv 430 000. Märkimisväärne kasv oli Euroopas (66%), kus välismaalastest hooajatöötajate arv kasvas 215 000 inimeselt 357 000 inimeseni. Hooajatöö kasvas aga ka mujal OECD riikides, näiteks võttis USA 2015. aastal põllumajanduse hooajatöödeks vastu 21% rohkem välismaalasi.

Lähetatud töötajad

OECD hinnangul oli näiteks Euroopa Liidus lähetatud töötajate koguarv ligi 1,5 miljonit, mis oli ligi 80% rohkem kui 10 aastat tagasi.

Kõrgharidusega töötajad

Selle sajandi esimese kümnendi jooksul suurenes kõrgharitud sisse-rändajate osakaal arenenud riikides dramaatiliselt. Kõrgharidusega sisse-rändajate arv OECD riikides kasvas esimese kümnendiga 70%, jõudes 2010. aastaks 27,3 miljonini. Kasv on põhiosas tänu Aasia päritolu haritud tööjõule. Ainuüksi India (2 miljonit), Hiina (1,7 miljonit) ja Filipiini (1,4 miljonit) päritolu rändajad moodustasid ligi viiendiku kõikidest OECD riikide kõrgharitud rändajatest.

Rahvusvaheline mobiilsus ja Eesti

Tööjõu vaba liikumise tõttu ning ametliku statistika piirangute tõttu on keeruline rahvusvahelise mobiilsuse koguarve hinnata ning eristada pikaajalisest rändest.

Eesti rändepoliitika ja mobiilsus

Viimastel aastatel on Eestis laiendatud ka kolmandate riikide kodanike mobiilsusvõimalusi. **2016. aastal täiendati välismaalaste seadust mitmete sätetega, mis toetavad rahvusvahelist mobiilsust** (ülevaate saamiseks vaata EMN, 2017. a). Kui varem oli lühiajaline töötamine ilma elamisloata lubatud ainult kindlatel juhtudel, siis muudatustega piirangud kaotati ning viisa alusel Eestis viibivatel välismaalastel on lühiajalise töötamise registreerimisel võimalus töötada senise 6 kuu asemel 9 kuud. Selle kõrval tunnistati kehtetuks lühiajalise Eestist eemal viibimise registreerimise nõue, st välismaalane pole enam kohustatud teavitama Politsei- ja Piirivalveametit (PPA), kui välismaal viibitakse kauem kui 183 päeva. Kui 2016. aastal registreeriti PPA andmetel 1782 lühiajalist töötamist, siis seadusmuudatuste järgselt registreeriti 2017. aastal 7584 lühiajalist töötamist ning 2018. aasta prognoos on üle 10 000 (vaata tabelit 1). Tegelikult aga võib registreerumiste arv olla veelgi kõrgem, sest 2018. aasta kevadel pikendati täiendavate seadusemuudatusega lühiajalist töötamist üheksalt kuult aastale.

Tabel 1. Lühiajalise töötamise registreerimised Eestis töötamise liigi lõikes, 2017

Lühiajalise töötamise liik aastal 2017	Kogus
Üldkorras	5421
Hooajatöö	1160
Lähetatud töötaja	228
Tippspetsialist	221
Loominguline töötaja	218
Töötamine iduettevõttes	95
Oskustöötaja	74
Teaduslik tegevus/õppejõud	56
Sportlane / treener / spordikohtunik / sporditöötaja	44
Muu (au pair, noortetöötaja jne)	36
Praktika	31
Kokku	7584

Allikas:
Politsei- ja
Piirivalveamet
(PPA)

Tabel 2. Erinevate rühmade liikuvust mõjutavad tööturu suundumused ja mõjutegurid Eestis tulevikus

	Tööturu ebakõlad ¹	Teadmiste- ja innovatsioonipõhine majandus	Paindlike töövormide levik ²	Globaalsed ettevõtted	Tehnoloogia areng	Vananev ühiskond
Tegurite mõju mobiilsuse tüüpidele Eestis	On loonud eeldused pigem eestlaste väljarändeks. Eesti on küll lihtsustanud ränderegulatsioone, kuid meil on jätkuvalt raskusi kvalifitseeritud tööjõu siia meelitamisega. INSEADi talendikonkurentsi indeksi alusel on Eestis suurimaks probleemiks tolerantsuse puudumine – 119 riigi hulgas oli Eesti sisserändajate sallimisel 115. kohal.	Alates 2011. aastast on hakatud reformima ka rändepoliitika, et soodustada IKT töötajate ja tippspetsialistide rännet Eestisse; on arendatud innovatiivseid mobiilsuslahendusi nagu e-residentsus, start-up viisa ning praegu töötatakse välja ka digitaalnomaadi viisat. Nende tegurite koosmõjul rahvusvaheline mobiilsus lähiaastatel pigem kasvab.	Ebatraditsiooniliste töövormide levik, kus töötajad pole pikaajaliselt seotud konkreetse tööandjaga, on muutnud ka piiriülesed lühiajalised töötamised vastuvõetavamaks nii töötajatele kui ka tööandjatele. Eesti organisatsioonide töö muutub kiirelt paindlikumaks ja see soodustab mobiilsust.	Eesti võttis 2017. aastal üle ettevõtjasisese üleviimise direktiivi (2014/66/EL), mille kohaselt saab nüüd Eestisse ettevõttesiselt üle tuua töötajaid, kellel on juba mõne teise ELi liikmesriigi elamisluba. Taoliste mobiilsusvormide lihtsustamine kõikjal maailmas soodustab ka Eesti päritolu töötajate liikumist ettevõttesiselt mujale.	Kuigi tehnoloogia areng ja automatiseerimine võivad OECD ja INSEADi hinnangul mõjuda rahvusvahelisele mobiilsusele pigem negatiivselt, siis Eestil on tavapärasest suurem potentsiaal olla mõjutatud digitaalnomaadluse arengust ning seeläbi rahvusvahelisest mobiilsusest üldiselt.	Võib oodata Eesti päritolu vanemaegalise elanikkonna mobiilsuse kasvu, sest halb kliima, Eesti talvega seonduvad kulud ning siinne elukalliduse tõus muudavad mitmed Lõuna- ja Kagu-Euroopa riigid atraktiivseteks sihtkohtadeks.
Grupp I: lähetatud töötajad		↑	↑	↑		
Grupp II: lihttöö tegijad			↑		↓	↑
Grupp III: talendid	↓	↑	↑	↑	↑	↑
Grupp IV: digitaalnomaadid			↑		↑	

¹ Talentide ränne kui selline ei aeglustu, kuid lühiaegsed ning ringlevad vormid vähenevad ja domineerib väljaränne Eestist.

² Paindlike töövormide levik on mõjutanud kõiki mobiilseid rühmi, normaliseerides ebatraditsionaalseid töövorme, kuid põhiline mõju on olnud digitaalnomaadidele.

Mobiilsuse mitu tahku

Hargmaisus vs. mobiilsus

Viimaste kümnendite ühiskondlike protsesside kirjeldamiseks on võetud kasutusele mitmeid uusi termineid, mida tihtipeale kasutatakse samaaegselt olgugi, et nad on olemuslikult erinevad. See kehtib ka 'hargmaisuse' ja 'mobiilsuse' kohta. Hargmaisus ehk transnatsionaalsus oma kõige lihtsamal tähenduses viitab piiriüleste sidemete säilimisele eri riikidega. Rändevaldkonnas kasutatakse seda terminoloogiat seoses kultuurilis-poliitiliste aspektide ning lõimumisega. Samas mobiilsuse terminoloogia viitab rändekontekstis ruumilisele liikumisele laiemalt, keskendudes inimeste kui ressursi asukoha muutumisele. Teisisõnu, mõlemad terminid kirjeldavad tihtipeale samu laiemaid ühiskondlikke protsesse, kuid keskenduvad eri aspektidele.

Õpilaste ja pensionäride mobiilsus Euroopa Liidus

Töötajad pole aga ainukesed mobiilsed rühmad, vaid ka mitmed tööturul mitteaktiivsed või osaliselt aktiivsed rühmad on muutunud liikuvamaks, sh tudengid ja pensionärid. Poliitikakujundajatel on oluline olla teadlik nende rühmade mobiilsusest laiemas perspektiivis, sest nende mõju haridus-, maksu- ja muudele ühiskonna süsteemidele on märkimisväärne.

Õpiränne on kasvamas kogu maailmas. 2014. aastal oli OECD riikides üle 3 miljoni välistudengi, kusjuures nende sisseränne OECD riikidesse kasvas 2008–2015 ligi 50% (OECD, 2017). Tudengite piiriülest mobiilsust ja kõrghariduse rahvusvahelistumist toetavad otseselt mitmed Euroopa Liidu algatused ja poliitikad. Üheks tuntumaks on 1987. aastast rakendatav Erasmus õpilasmobiilsuse programm, mille olemus ja maht on aastate jooksul tunduvalt laienenud, toetades nüüdseks nii Euroopa kui ka üleilmset õpirännet. Ainuüksi 2016. aastal liikus erinevate Euroopa Liidu Erasmus+ programmide kaudu ligi 725 000 inimest ning 2014–2020 on eesmärgiks vahendada kokku vähemalt 4 miljonit rahvusvahelist liikumist (Euroopa Komisjon, 2017). Õpiränne on populaarne ka Eesti kõrgharidussüsteemi kontekstis. SA Archimedese andmetel toetati 2017. aastal 1929 Euroopa ning 416 üleilmset Erasmus+ õpirännet.

Õpilaste ja tudengite kõrval on ka pensioniealised rühmad mobiilsemaks muutunud. Euroopa Liidus on pensioniealiste mobiilsete rühmade eelistatud sihtriikideks Vahemere-äärsed liikmesriigid, kus kliima on mahedam ning elukallidus võrreldes mitmete Lääne- ja Põhja-Euroopa riikidega madalam (Recchi & Favell, 2009). Pensioniealiste mobiilsuse mahtu on keeruline hinnata, eriti kuna suur osa taolisest mobiilsusest on hooajaline ning sel on pikaajalise turismi tunnused, mistõttu see ei kajastu ametlikus statistikas.

Vaba liikumise lepped riikide vahel soodustavad lühiajalist rännet, sulgumine paneb eelistama aga pikaajalist rännet

Rahvusvahelist mobiilsust ja ringlevat liikumist esineb rohkem piirkondades ja riikide vahel, millel on vaba liikumist võimaldavad lepped. Kui ühest riigist teise minek ning töötamine on raskendatud, siis valitseb traditsiooniline sirgjooneline ränne ja ümberasumine, kusjuures mõju rändemahtudele pole alati negatiivne (Newland et al. 2008). Heaks näiteks on siin USA ja Mehhiko (Nevins, 2001). Varem, kui Mehhikost oli võrdlemisi lihtne minna USAsse tööle, valitses ringlev ränne, mida mõjutas USA tööturu vajadus. Viimase poole sajandi jooksul on taoline piiriületamine muutunud raskemaks ning paralleelselt on kasvanud mehhiklaste ümberasumine USAsse – nii seaduslike kui ka ebaseaduslike kanalite kaudu. Selle asemel, et naasta Mehhikosse, kui vajadus töötajate järgi langeb, jäädakse USAsse, kuna kardetakse, et hiljem pole võimalik uuesti USAsse siseneda.

Arenguseire Keskus

Lossi plats 1a, 15165 Tallinn

arenguseire@riigikogu.ee

www.riigikogu.ee/arenguseire